

کتابخانه ملی و اسنادی ایران
۱۳۷۱

فهرست نسخه های خطی کتابخانه دولتی روسیه (لنین)

بخش اول
علی بهرامیان

مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه

با همکاری

کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ق) - قم

کتابخانه بزرگ آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره) در راستای برنامه‌های

برون مرزی خود عناوین ذیل را به تازگی منتشر کرده است

- ۱- فهرست نسخه‌های خطی فارسی انستیتوی شرقشناسی و آثار خطی تاجیکستان
جلد دوم و سوم
زیر نظر سید علی موجانی و علی بهرامیان
- ۲- گنجینه - فهرست بخشی از نسخه‌های خطی فارسی و عربی منسوب به
دانشمندان سمرقند، بخارا، موجود در کتابخانه به کوشش سید محمود مرعشی
- ۳- نسخه‌زیبای جهانگیر - مطربی سمرقندی - به کوشش اسماعیل بیک جانوف
سید علی موجانی
- ۴- فهرست نسخه‌های خطی موجود در ولایت بدخشان، تاجیکستان
زیر نظر سید علی موجانی
- ۵- فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه رونقی - شهر سبز ازبکستان
به کوشش شادمان بیگ واحدوف و افتان دل ارکین‌اف
- ۶- فهرست نامگوی (نسخه‌های خطی حمید سلیمان انستیتو شرقشناسی،
ابوریحان بیرونی ازبکستان) به کوشش سید علی موجانی
- ۷- فهرست نسخ خطی فارسی انستیتو شرقشناسی ابوریحان بیرونی فرهنگستان
علوم ازبکستان
زیر نظر سید علی موجانی و علی بهرامیان
- ۸- فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه ملی (جمهوری چک «پراگ»)
زیر نظر علی بهرامیان
- ۹- فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دولتی روسیه (لنین) بخش اول
زیر نظر علی بهرامیان

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

فهرست نسخه های خطی کتابخانه دولتی روسیه (لنین)

بخش اول

علی بهرامیان

مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه

با همکاری

کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی - قم

☐ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دولتی روسیه (لنین) بخش اول

☐ زیر نظر : علی بهرامیان

☐ ناشر : کتابخانه بزرگ حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره) قم

☐ با همکاری : مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی

☐ نوبت چاپ : اول / ۱۳۷۹ ش ، ۲۰۰۰ م

☐ شمارگان : پانصد نسخه

☐ لیتوگرافی : تیزهوش

☐ چاپ : ستاره / قم

☐ شابک : ۹۶۴-۶۱۲۱-۵۳-۵

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فهرستی بدین خُردی را شاید نیازی به مقدمه نباشد، با اینهمه می‌باید پاره‌یی نکات را با خوانندگان بزرگوار در میان نهاد. با آنکه مجلّدتا متعدّدی از فهرس نسخه‌های خطّی موجود در کتابخانه‌ها و گنجینه‌های ارزشمند کشورهای حوزه اتحاد شوروی سابق در دست است، پس از فروپاشی و تقسیم آن کشور به جمهوری‌های گوناگون بیشتر از پیش روشن شد که شمار نسخه‌های فهرست نشده، بسی بیشتر از نسخه‌های شناسایی شده است. مایه خوشوقتی است که همت و کوشش بی‌دریغ دوست دانشمند ما آقای سید علی موجانی توجه اولیای سابق و لاحق وزارت امور خارجه را بدین مهم جلب کرد. چندانکه اندک مدّتی پس از اعلام استقلال کشورهای مذکور، در منطقه ماوراءالنّهر - که از حوزه‌های کهن زبان و ادب پارسی است - کار فهرست‌نویسی از نسخه‌های خطّی فارسی با یاری ساکنان آن سرزمین آغاز شد. انصاف باید داد که اولیای امور در وزارت امور خارجه ما از بذل مال و هرگونه کوشش دیگر درین راه دریغ نکرده‌اند و اگر موانعی بر سر راه افتاده، از دائره مسؤولیت آنان خارج بوده است. موجب تأسف است که از حیث علمی، فهرست‌نویسی از این دست‌نویس‌ها یکسان و چنانکه باید از خطا برکنار نبوده است. حق این است که امر فهرست‌نویسی از دست‌نویس‌های جمهوری‌های منطقه ماوراءالنّهر باید بیش از این مورد اعتنا باشد و خدا می‌داند که چه اندازه از آثار مفقود پنداشته زبان پارسی و فرهنگ اسلامی درین گنجینه‌های پنهان، خفته و غبار غفلت بر آنها نشسته است. به هر حال اکنون کمتر جایی در حوزه اتحاد شوروی سابق هست که بتوان آثار دست‌نویس فارسی

و عربی را در آنجا سراغ گرفت و از شمول طرح عظیم مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه برکنار مانده باشد. در ادامه همین طرح، نگارنده این سطور مأموریت یافت تا در اواخر خردادماه سال جاری (۱۳۷۹)، طی یک هفته اقامت در شهر مسکو، نسخه‌های خطی موجود در کتابخانه دولتی این شهر به نام لنین را ملاحظه و تا حد ممکن برای انتشار فهرست، نشانه‌های ظاهری آنها را ثبت کنم. تا آنجا که می‌دانیم این کتابخانه فهرست مستقلاً از نسخه‌های شرقی خود نداشته است و جز دو دفتر دست نویس - که کاملاً غیرحرفه‌ای تدوین شده - فهرست دیگری برای مراجعه محققان در اقصی نقاط تهیه نشده است. زنده یاد استاد محمد تقی دانش پژوه طی ۳ سفر به شهر مسکو، شماری از نسخه‌های خطی کتابخانه لنین را از نظر گذرانده و نام و نشانه‌های آنها را در دفتر هشتم نسخه‌های خطی ثبت کرده است. بخشی از آنچه استاد به دست داده‌اند ترجمه شده از دو دفتر مذکور است، و فقط نام کتاب و برخی نشانه‌های ظاهری دیگر را شامل می‌شود. اما ایشان ۳۳ نسخه را برگزیده و به تفصیل شرح داده‌اند. برخی از این نسخه‌ها در این فهرست آمده و برخی دیگر در جزء بعدی خواهد آمد.

درباره اینکه کتابخانه مذکور واقعاً چه تعداد نسخه شرقی دارد، نگارنده اطلاع دقیق و صحیحی به دست نیاورد. افزون بر اینکه برخی از نسخه‌ها نیز که نامشان در فهرست دست‌نویس مذکور شده، جایشان خالی بود. امید است در بخش‌های بعدی این فهرست اطلاعات دقیق‌تری در این باره به دست آید. به هر حال، نگارنده توانست ۶۰ نسخه را برای انتشار فهرست به عنوان بخش اول آماده کند و امیدوار است بخش پایانی و دوم این فهرست که همه نسخه‌های خطی فارسی و عربی این کتابخانه را در برداشته باشد، به نزدیکی در اختیار مشتاقان قرار گیرد.

اکنون وظیفه خود می‌دانم از برادر بزرگوار و دانشمند آقای سید صادق خرازی معاونت محترم وزارت امور خارجه که شور و عشق خاص ایشان به فرهنگ ایرانی - اسلامی، به ویژه زبان پارسی و میراث نیاکان، مددکار فعالیت و کوششهایی ازین دست بوده است، سپاسگزاری کنم.

از جناب حجة الاسلام آقای دکتر سید محمود مرعشی سپاس بسیار دارم که کریمانه، چاپ این گونه فهرست‌ها را در سلسله انتشارات وابسته به کتابخانه بزرگ والد ماجدشان - سقی‌الله تربته - پذیرفته‌اند. همچنین سپاس و تقدیر بی‌پایان من نثار دوست عزیز و دانشمندم آقای سید

علی موجانی که طرح فهرست‌نویسی از دست‌نویس‌های پارسی در اقصیٰ نقاط کشورهای اتحاد شوروی سابق مرهون پایمردی و کوشش بی‌دریغ اوست. خدایش یار و یاور باد.

پیشرفت فهرست‌نویسی در روزگار ما، مرهون همّت و کوشش والای استادان بزرگواری چون زنده‌یاد استاد محمد تقی دانش‌پژوه و استاد احمد منزوی - که عمرش دراز باد - بوده است. من از نتیجه پژوهش‌های آن بزرگواران بارها سود برده‌ام و اکنون برخود فرض می‌دانم در برابر کار عظیم ایشان سر تعظیم فرود آورم.

علی بهرامیان

تهران، مردادماه ۱۳۷۹

محمد حسین بن خلف تبریزی، متخلص به «برهان» (قرن ۱۱ق)

لغت نامه فارسی، تألیف شده در ۱۰۶۲ق در حیدرآباد دکن، به نام سلطان عبداللّه، از سلسله قطب شاهیان. بارها در هند و ایران نشر شده است. بهترین چاپ به کوشش زنده یاد دکتر محمد معین در تهران، ۱۳۳۰ش در چهار مجلد و ۱۳۴۲ با مجلّدی خاصّ تعلیقات در پنج مجلد نشر شده است.

(دانشنامه جهان اسلام، ۳/۳۰۵-۳۰۶؛ علی اصغر حکمت، «برهان قاطع»، ضمن مقدمه برهان قاطع، ج ۱/ هفتاد و هشت به بعد؛ ذبیح اللّه صفا، تاریخ ادبیات در ایران، ۵/ (۱) ۳۸۴ به بعد؛ برای نسخه‌ها: احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۳/ ۱۹۲۲ به بعد؛ نیز: فهرست تاجیکستان، ۱/ ۸۳-۸۴).

[۱] نستعلیق تحریری گاه دشوار خوان، کلمات اصلی شنگرف، ۲۷ سؤال

۱۱۲۹ق.

آغاز: افتادگی دارد؛ از حرف شین آغاز شده است، کلمه اول:

شارستان.

برگ ۲۴۷ دارای جلد تیماج ضربی سوخته که طرف راست آن کنده شده

است. به ابعاد ۲۰×۱۸س.

شاه محمود بن میرزا فاضل چراس (چوراس) یارکندی (اواخر قرن ۱۱ ق)

در تاریخ مغولستان از حکمرانی یولبرس خان (۸۶۷-۸۹۲ ق) و خانهای مغول از دوره سلطان سعید خان (۹۲۰-۹۴۰ ق) و دیگر مسائل و حوادث دوره شیپانیان و اشترخانیان در ماوراءالنهر. نام کتاب به دقت روشن نیست. ظاهراً مؤلف از پیروان و مریدان سلسله متصوفان نقشبندی بوده است، زیرا در آغاز کتاب انساب تصوفی این سلسله را که به مولانا خواجگی کاسانی (متوفی ۹۴۹ ق) می‌رسد، ذکر کرده است. وی در مقدمه می‌گوید: «اما بعد، مدون این اوراق با وجود قلت استطاعت و استعلال عالم عسرت عجاله الوقت را ورقی چند فراهم آورده، با وجود عدم استعداد و شناوری و رفق فکر (کذا) به دریای محیط افکنده، از سرگردانی گرداب هلاک زاهد از هراس امواج هولناک در معرض تناثر حال و تفرقه احوال اقدام بدین مسند بلند و مقصد ارجمند و قدم دلیر براین امر خطیر به مضمون مَنْ صَنَّفَ فَقَدْ اسْتَهْدَفَ خود را هدف سهام اعتراض ساخته... و اهتمام نمود که از عهد یونس خان تا این زمان، سلاطین عالیمقدار و امراء نامدار گذشته‌اند و خواهند گذشت... والا این فقیر بی‌بضاعت و حقیر عديم الاستطاعت شاه محمود بن میرزا فاضل چراس را چه محل آن باشد که جامه سواد بر بیاض استعداد تواند گذاشت... اما به ضرورت به فرمان آن امیر نامدار ارکابیک قدم بر دایره گستاخی نهاده، به این امر خطیر مبادرت نمود...». نخستین فصل: «ذکر ابتدای احوال سلطان یونس خان بن سلطان ویس خان».

برخی از عناوین و فصول: «ذکر آمدن عبدالله خان از ترکستان با بخارا و رفتن بابر پادشاه به

مقابله وی...»؛ «ذکر خصوصیت احوال قذاق (کذا) و اطلاق این نام برایشان»؛ «ذکر سلاطین شیبان در ماوراءالنهر که بعد یکدیگر سلطنت کرده‌اند». واپسین فصل کتاب: «ذکر نسب ارکابیک و بعضی حالات» اوست و مؤلف یکجا می‌گوید: «روز دوشنبه یازدهم ماه ذیقعده تاریخ هزار و هشتاد بود که حضرت عزیزان و حضرت خان شادان به یار کند آمدند». احتمالاً تألیف کتاب هم در حول و حوش همین تاریخ انجام یافته است.

(دانشنامه ادب پارسی، آسیای مرکزی، ص ۲۴۷؛ محمد تقی دانش پژوه، نسخه‌های خطی (دفتر Story, I/392 ص ۵۴، احمد منزوی، فهرستواره، ۸۹۵/۲؛ نیز:

یک ترجمه اویغوری از این کتاب در تاشکند (انستیتوی ابوریحان بیرونی) موجود است:

Sabranie Vostochnikh rokopisii Akademii naok Respubliki
Ozbekistan,istoriia, Tashkent, 1998, P.314. NO.762.)

این کتاب، تحت عنوان تاریخ در ۱۹۷۶م در مسکو نشر شده است (نگارنده به نسخه چاپی دسترسی نیافت).

[۲] نستعلیق تحریری آمیخته به نسخ، متن در جدول سرخ رنگ، تاریخ کتابت ندارد، احتمالاً حدود قرن ۱۲ق، عناوین شنگرف، در حواشی اوراق، پاره‌بی ادعیه و دستورهای مذهبی. کاتب: دو سه قلی ابن ملّا عوض.
آغاز: الحمد لله [القادر العزیز الحکیم القاهر الصمد... مصاحبان حضرت محمد رسول الله که شرف معیشت و الذین معه یافته‌اند.
برگ ۱۶۸. یکی دو برگ ترمیم شده و دست کم یکجا، بر اثر ترمیم نسخه صدمه دیده‌است، اما بطور کلی نسخه خوب مانده است.
جلد ضربی تیماج سوخته که بسیار فرسوده است. ۳۰/۲×۳۰

نسخه‌ی ست در تاریخ بخارا، در اواخر عهد منغیتی از زمان امیر عبدالأحد خان (۱۳۰۴- ۱۳۲۸ق) تا امیر عالم خان (۱۳۲۸- ۱۳۳۸ق). نام مؤلف به درستی دانسته نیست، اما در پشت برگ اول نسخه بعدها نام مؤلف را «حامد خواجه ولد رشید قاضی بقا خواجه» ذکر کرده‌اند و بعید نیست مؤلف خود به نام خویش در مطاوی کتاب اشاره کرده باشد. می‌دانیم که او در ۱۳۲۸ق طلبه علوم دینی و صحرای صوفی دهقان، وطن پدرش بوده است. مؤلف در مقدمه آورده است: «اما بعد راقم حقیر چندگاه تتبع و جستجوی کتابهای تواریخ بخارا و پادشاهان منغیتیّه تردّد نمودم. تاریخ تا زمان امیر مظفرخان نوشته شده، اثر دیگری نیست و یافته هم نشد، با آنکه امیر عبدالأحد خان پسر امیر مظفر بیست و پنج سال پادشاهی کرده در زمان او نیز بسیار واقعه‌های عجیبه غریبه که شایان تاریخ و آثار باشد، به وقوع آمده و مدّت شش ماه کم، ده سال امیر عالم خان پسر امیر عبدالأحد پادشاهی نموده در وقت او نیز حادثه‌های عجیب‌تری به ظهور پیوسته بوده، گمان غالب چنان شد که بیان این جمله مکمل تاریخ عاید به همین بلاد گردیده به خوانندگان کردیم و قاریان ذوی‌الفهام این فن خدمتی کرده، ریزه‌خواران احسان آنها گردیده باشی و هم به حکم إن آثارنا تدلُّ عَلَیْنَا از راقم حقیر کمترین طلبه بخاری نیز درین صفحه آفاق نشانی باقی نمانده...».

واپسین تاریخ کتاب، که آخرین سطور آن نیز هست، مربوط می‌شود به سال ۱۹۱۷م: «...راه آهن از توابع چهار جوی تا خطّه کته قورغان ویران، هم‌تو [= همین طور] به حال خود ماند این واقعه در سال ۱۹۱۷م میلادی بود و الله اعلم».

به هر حال، این نسخه برای تاریخ حوادث اواخر عهد منغیتی بسیار مهم است. نسخه‌ی بی‌نام منتخب تاریخ امیران بخارا در انستیتوی آثار خطّی تاجیکستان موجود است و نام مؤلف

حامد بن قاضی بقا خواجه (بقایف) ذکر شده است. به احتمال بسیار با نسخهٔ مورد نظر ما پیوند دارد (بنگرید به: فهرست تاجیکستان، ۱/۷۶).

[۳] نستعلیق تحریری، برخی عناوین شنگرف، تاریخ کتابت ندارد، احتمالاً نیمهٔ اول قرن ۱۴ق، شاید دست نویس مؤلف، برگ ۸۰.

آغاز: اما بعد راقم حقیر چندگاه تنبّع و جستجوی کتابهای تواریخ بخارا و پادشاهان منغیّیه تردد نمودم.

در حواشی اوراق پاره‌یی توضیحات به دست کسی که فارسی خوب نمی‌دانسته افزوده شده است. جلد باتلاقی رنگ ضربی ساخت ماوراءالنهر.

۲۴×۱۴ س.

اسکندر بیک مثنوی (۹۶۸- پس از ۱۰۴۳ ق)

در تاریخ خاندان صفوی تا مرگ شاه عباس اول (۱۰۳۷ ق)، در یک مقدمه، دو صحیفه و یک خاتمه. بهترین چاپ به همت ایرج افشار (تهران، ۱۳۳۴-۱۳۳۵ ش).
 (آقا بزرگ تهرانی، الذریعة، ۲۰۶/۱۵؛ ابوالفضل خطیبی، «اسکندربیک»، دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ۳۶۲/۶-۳۶۶؛ برای نسخه‌ها: احمد منزوی، فهرستواره، ۱۰۲۴/۲-۱۰۲۵؛ نیز: فهرست ازبکستان (فارسی)، ص ۳۲).

[۴] نسخه کهن ارزشمند، نستعلیق کهنه نسبتاً زیبا، عناوین و علائم شنگرف، تاریخ کتابت ندارد، احتمالاً اوائل قرن ۱۲ ق. برگ اول افتاده بوده و بعدها کسی آن را نوشته و به نسخه افزوده است. برگ ۱۹۸.
 آغاز: (اصل)... انشاء بهره تمام داشتند فایض می‌شدم و در اوقات هم صحبتی.

از انجام هم چند برگ افتاده و واپسین مقاله، مقاله یازدهم است.
 انجام: گرجستان به تصرف روسیه درآمده به سعی عیسی خان قورچی باشی به تصرف درآورد.
 جلد تیماج سوخته ضربی که بالای یکسوی آن از میان رفته است.
 ۳۵×۱۸ س.

عبدالرحمن بن احمد جامی (۸۱۷- ۱۸ محرم ۸۹۸ق)

یکی از مثنوی‌های هفت گانه جامی به نام «هفت اورنگ»، «در وعظ و تربیت همراه با حکایات و تمثیلات در ۲۰ مقاله» که در ۸۸۶ق از سرایش آن فراغت یافته است. این منظومه بارها، ضمن هفت اورنگ و به صورت جدا (تهران، ۱۳۱۴) نشر شده است (آقا بزرگ تهرانی، الذریعة، ۱۳۵/۱۹- ۱۳۶؛ برای نسخه‌ها: احمد منزوی، فهرست نسخه‌ها، ۲۷۰۶/۴ به بعد؛ فهرست تاجیکستان، ۱۵۱/۱- ۱۵۲؛ ۷۷/۲).

[۵] نستعلیق متوسط، دارای سرلوحه مذهب لاژوری و سنگرف، متن در جدول طلایی، کتابت: شعبان ۱۲۶۵ق، به دست خواجه علوی «به جهت خاطر برادر دینی ملاءعبدالؤمن بیک بخاری در بلده فاخره بخارای شریف». برگ ۷۲. ۲۰۱۱س.

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم / هست صلاى سرخوان كريم

امیر دولتشاه فرزند علاءالدوله بختی شاه غازی سمرقندی (۸۴۲-۹۰۰ق)

در تذکره و شرح احوال و اشعار شاعران، در یک مقدمه - شامل شاعران عرب، ۷ طبقه شاعران پارسی‌گوی که طبقه نخست با ابوعبدالله رودکی آغاز می‌شود، ۱ خاتمه، که تألیف آن در ۸۹۲ق به پایان رسیده، بارها چاپ شده است، از جمله به کوشش ادوارد برون (لیدن، ۱۹۰۰م) و دیگری چاپ محمد رمضانی (کلاله خاور) که اساس آن چاپ لیدن بوده است. (حاجی خلیفه، کشف الظنون، ۱/۳۸۷-۳۸۸؛ ذبیح‌الله صفا، تاریخ ادبیات در ایران، ۴/۵۳۱ به بعد؛ نسخه‌های دیگر: فهرست تاجیکستان، ۱/۱۱۳-۱۱۵)

[۶] نستعلیق کهن نسبتاً زیبا، در آغاز سرلوحه مذهب لازوردی زیبا، متن در جدول مذهب، برخی عبارتها و سرفصلها و علائم شنگرف، تاریخ کتابت عمداً محو شده، ولی به احتمال بسیار تاریخ کتابت به عهد مؤلف نزدیک است، به دست خلیل‌الله بن طاهر محمد الکاتب. برگ ۲۴۱.

آغاز: تحمیدی که شاه باز بلندپرواز اندیشه فصاحت در فضای کبریای آن طیران نتواند نمود.

جلد ضربی باتلاقی رنگ ساخت ماوراءالنهر. ۵/۱۳×۲/۲۳س.

محمد بن صلاح بن بدرالدین جُرزوانی (نیمه قرن دهم ق)

کتاب وقایة الزوایة فی مسائل الهدایة، تألیف برهان الشریعة محمود بن صدرالشریعة بخارایی (قرن ۸ ق) یکی از مهم‌ترین متون فقه حنفی در ماوراءالنهر محسوب می‌شود و شروح و تلخیص و حواشی متعددی از آن در دست است.

محمد جُرزوانی، در ۱۱ صفر ۹۳۷ ق/ در هرات، کتاب خود را به نام «منافع المسلمین» به پایان آورده و آن را به ابوالغازی عبداللّه بهادرخان شیبانی (۹۴۰-۹۴۶ ق) تقدیم کرده است. نسخه‌های این کتاب فراوان است و به نظر می‌رسد میان متن آن در نسخه‌های گوناگون تفاوت‌هایی موجود است. آغاز نسخه کنونی، با چهار نسخه معرفی شده در فهرست ازبکستان (CBP) از شماره ۶۶۹۱ تا ۶۶۹۴ یکی است.

(برای تفصیل در خصوص وقایة و آثار پیوسته به آن بنگرید به: حاجی خلیفه، کشف، ۲۰۲۰/۲-۲۰۲۴؛ محمد تقی دانش پژوه، فهرستواره فقه هزار و چهارصد ساله اسلامی در زبان فارسی، ص ۵۰-۵۱؛ نیز:

Sabranie Vostochnick Rokopisii Akademii naok Ozbekiston, Tom.IX.

[۷] نستعلیق نازیبای تحریری، زیر عبارات اصلی خط سرخ، کتابت:

۱۲۷۵ق. برگ ۲۶۵.

آغاز: اما بعد چون که در حدیث صحیح وارد شده است یک مرد فقیه بر شیطان
اُشَد است از هزار عابد.

جلد ضربی بانلاق رنگ ساخت ماوراءالنهر. ۲۰×۱۷س

۶۲

نسخه دیگر

[۸] نسخ آمیخته به نستعلیق، عناوین و علائم شنگرف، تاریخ کتابت:
۱۲۸۸ق، برگ ۵۲۸. [تا برگ ۴۰ آیک متن عربی فقهی بسیار مشوش آمده و متن
این نسخه از ۴۱ ب آغاز می شود].

آغاز: با نسخه ۱۷ یکی است. ۲۷×۱۷/۵س

انجام: و از آنچه درین تقریر و تحریر این نسخه سهو و ذلک واقع شده آن را
هم عفو کنند.

يعقوب بن عثمان بن محمود غزنوى چرخى (متوفى ۸۵۱ق)

يك دوره تفسیر قرآن کریم به اختصار، مأخذ عمده او تفسیر طبری و کشاف زمخشری است (برای تفصیل نگاه شود به: دانشنامه ادب فارسی، آسیای مرکزی، ص ۹۴۱-۹۴۲؛ برای نسخه‌ها: احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۱۹/۱؛ فهرست تاجیکستان، ۲/۲۳۶-۲۳۸؛ نیز: (Story, I/19. No 15).

[۹] نسخ آمیخته به نستعلیق، علائم شنگرف، کتابت: ۱۷۴۱ق. اوراق نسخه درست تنظیم نشده است: از برگ ۳ تا ۱۲ آ تفسیر سوره یس - از ۱۴ ب تا ۱۳۰ ب تفسیر فاتحة الكتاب و سوره‌های بعدی. برگ ۱۳۰. آغاز (از سوره فاتحه): لک الحمد یامن بیده الملك... و بعد فیقول العبد الفقیر... یعقوب بن عثمان بن محمود بن محمد الغزنوی ثم الجرخى ثم التبریزی. انجام: از حق تعالی محبت صالحان و دوستان او طلب کند ای خدای بی نظیر تو فنا مسلماً و الحقنا بالصالحین. بدون جلد. ۱۷×۲۵/۲س

محمد شریف علوی حسینی (اواخر قرن ۱۱ق)

مؤلف از مریدان شیخ صدیقی علوی (؟) بوده و کتاب را در ۱۰۷۷ق تألیف کرده است و در سبب تألیف گوید: «...مشمتمل باشد بر آیات و احادیث و روایات وارده در باب ذکر جهر و متضمّن باشد بر ردّ تمسکات منکرین تا ساده‌دلی از راه نبرد و در عقیده باطل نیفتد...». کتاب در یک مقدمه و ۳ مقاله و یک خاتمه نگارش یافته است: مقدمه در «تحقیق معنی بدعت و آنچه متعلق است به آن...»؛ «مقاله اولی در بیان ادلّه شرعیّه از آیات و احادیث و قیاسات و روایات که وارد است در باب ذکر به طریق جهر و در این مقاله چهار فصل است»؛ مقاله ثانی «در احادیثی که واقع است در باب ذکر به طریق جهر»؛ و «مقاله ثالثه در بیان مشایخ عظام و اولیاء کرام سلسله علیّه جلیّه فقریه فخریه حضرت سلطانیّه...» (که مقصود «سلسله نقشبندیّه» است).

(احتمالاً نسخه دیگری از آن به تاریخ کتابت ۱۲۷۷ق، در انستیتوی ابوریحان بیرونی - تاشکند، مخزن حمید سلیمان و نسخه دیگری در دانشگاه استانبول، وجود دارد، نگاه شود به: فهرست نامگوی...، ص ۴۴۳، شماره ۲۹۴۲؛ نیز: فهرست نسخه‌های خطی فارسی دانشگاه استانبول، ص ۲۹۸، شماره ۶۵۸).

[۱۰] نستعلیق تحریری، متن در جدول رنگی، عناوین و علائم شنگرف،

تاریخ ندارد، احتمالاً قرن ۱۳ق، برگ ۱۸۶.

أَعَاذُ: الحمد لله الذي جعل بلابل ألسنة الذاكرين...سپاس بیرون از اندازه و
قیاس حضرت واجب الوجودی را که.
انجام: این است عمل الیوم و اللیل که بزرگان مدام در آن بوده‌اند توفیق
عمل همه را روزی باد.
جلد ضربی تیماج سوخته بسیار فرسوده. ۲۲×۱۳س

علاءالدّین عمر مفتی بخارایی (قرن ۸ق)

در موضوع فقه به زبان فارسی که در ۶۹۵ یا پس از ۷۱۰ق به نام نصره الدّین غازی نوروز بیک تألیف کرده است. این کتاب تنها فقه نیست و پاره‌یی نکات تاریخی و اجتماعی در باب خراسان بزرگ از آن می‌آید (برای تفصیل بنگرید به: محمّد تقی دانش پژوه، فهرستواره فقه...، ص ۵۸، شماره ۲۶).

[۱۱] نستعلیق تحریری نسبتاً زیبا، متن در جدول سرخ رنگ، کتابت: ۱۱۱۱ق. در حواشی برگزیده‌های پراکنده‌یی از آثار گوناگون (اغلب ادبی) کتابت شده و کسی در آغاز نسخه برای آنها جدول فهرست مانندی ترتیب داده است. برگ ۲۲۰، ۵/۱۲×۵/۱۸س.

آغاز (افتادگی دارد): چون ایزد سبحانه و تعالی بعد از تاریخ هجرت مصطفوی به ششصد و نود و پنج خواست.

عبدالرحمن بن احمد جامی (متوفی ۸۹۸ق)

یکی از مثنویهای «هفت اورنگ» اوست (برای تفصیل نگاه شود به: دکتر صفا، تاریخ ادبیات در ایران، ۳۴۷/۴ به بعد؛ برای نسخه‌ها: احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۲۷۸۰/۴ به بعد).

[۱۲] شکسته نستعلیق، دارای دو سرلوحه‌لازوردی متوسط، متن در جدول طلایی، عناوین سنگرف، تاریخ کتابت ندارد، احتمالاً اوائل قرن ۱۳ق، برگ ۲۰۷.

آغاز: خدا یا چون سپهرم سینه بگشای / دلم طوطی کن و آینه بنمای.
انجام: بده جامی که مست باده‌کام / کنم آغاز حسن شکر حسن انجام.
جلد تیماج جگری رنگ ساخت ماوراءالنهر. ۲۲×۱۵س.

ابومحمد ویس بن یوسف نظامی گنجوی (متوفی حدود ۱۰۶۱۰ق)

یا پنج گنج، شامل ۵ منظومه مخزن الأسرار، خسرو و شیرین، لیلی و مجنون، هفت پیکر، اسکندرنامه (شرف‌نامه، اقبال‌نامه)، (برای نسخه‌ها: احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۲۶۸۵/۴ به بعد؛ فهرست تاجیکستان، ۷۹/۲).

[۱۳] نسخه نفیس و هنری، نستعلیق تحریری نسبتاً زیبا، عناوین در نقش و نگار لاژوردی، متن در چهار ستون و در جدول مذهب، دو برگ آغاز دارای دو لوحه مذهب لاژوردی زیبا. در آغاز هر کتاب از خمسه، یک سرلوحه لاژوردی بسیار زیبا. کتابت: ۵ رجب ۹۸۴ق، به دست یوسف بن حسین بن یوسف الحمامی (؟). برگ ۳۶۱.

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم / هست کلید در گنج حکیم.

انجام: بروباد فرخنده چون نام او / از آغاز او تا به انجام او.

جلد در دار ضربی منقش زیبایی سوخته که بسیار فرسوده شده است.

۳۴×۲۱/۵س

اثر مؤلفی ناشناخته که در آغاز کتاب خود را سیف‌الظفر ابن برهان معرفی کرده و به احتمال بسیار در سده ۱۰ ق می‌زیسته است. نام او، در برخی نسخه‌های دیگر با نسبت بخاری و نوبهاری و بوستانی و عمری هم آمده است. کتاب دَرّ المَجَالِس در سلسله آثار قصص و داستانهای مذهبی با جنبه‌های عرفانی و آموزه‌های زاهدانه قرار می‌گیرد. از این کتاب ترجمه‌هایی به لهجه‌های گوناگون ترکی موجود است. هم‌چنین نسخه دیگری از آن در قاهره معرفی شده که آغاز آن با آغاز نسخه مورد مراجعه ما یکی است، ولی با آغاز نسخه شماره ۲۲۲ کتابخانه ملی روسیه (عکس آن در کتابخانه تخصصی وزارت امور خارجه) اندکی متفاوت است.

(احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۲(۱) / ۱۱۴۳؛ نیز: ذبیح‌الله صفا، تاریخ ادبیات در ایران، ۵(۳) / ۱۵۸۱؛ فهرست ازبکستان (CBP)، 381-579/VII).

[۱۴] نسخ تحریری ناپخته، عناوین سنگرف، کتابت: سؤال ۱۲۲۵ ق، به دست احمد بن عبدالرحیم بن جعفر در مدرسه عبدالنصیر بن سیف الملوک در قریه شطّ، اوراق آبی رنگ ضخیم بَرّاق. برگ ۱۳۳. ۸/۱۶×۲۵ س.

آغاز: حمد بی‌حدّ و ثنای بی‌عدّ مر پادشاهی را که زبان عارفان.

[۱۵] نسخ تحریری ناپخته، احتمالاً از کاتب نسخه ۱۲ (قبلی)، بدون

آرایش. برگ ۱۶۳. ۱۴×۲۱س

میرزا ارجمند آزاد کشمیری (م ۱۱۳۴ق)

منظومه‌یی ست در داستان مختار ثقفی و اشاره‌هایی به واقعه کربلا در آغاز آن. این منظومه به میرزا غلامعلی آزاد بلگرامی (۱۱۱۶-۱۲۰۰ق) نیز گویا به نادرست نسبت داده شده است. (الذریعة، ۲۵۵/۸؛ ۱۸۰/۱۹، احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطی، ۲۸۱/۳۴)

[۱۶] نستعلیق نسبتاً زیبا، برگ نخست دارای سرلوحه مذهب لائوردی زیبا، متن در جدول مذهب و رنگی چهار ستونی، عناوین شنگرف، دارای ۵ مجلس مینیاتور (چند جا برای رسم مینیاتور سفید مانده است)، تاریخ کتابت: ۱۱۳۱ق، برگ ۱۸۹.

آغاز: به نام خداوند لیل النهار / خدای نهان خالق آشکار

به نام خداوند خورشید و ماه / ضیابخش چشم سفید و سیاه

جلد لاک‌ی با نقش گل و بوته که نسبتاً سالم مانده است. ۳۰/۵×۱۹س.

عبدالقادر بن عبدالخالق بیدل دهلوی (۱۰۵۴-۱۱۳۰ یا م ۱۱۳۳ق)

(برای شرح حال بنگرید: دکتر ذبیح الله صفا، تاریخ ادبیات در ایران، ۵(۲)/۱۳۷۶ به بعد؛ نسخه‌ها: احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۲۲۵۴-۲۲۵۵، اما نسخه‌های آن در کتابخانه‌های ماوراءالنهر بسیار فراوان است، مثلاً: فهرست تاجیکستان، ج ۱/۱۷۶ به بعد، ج ۲/ص ۸۶ به بعد).

[۱۷] شکسته نستعلیق (گاه دشوار خوان)، دو برگ اول در لوحه لاژوردی متوسط و نقاشی شده، متن در جدول طلایی و رنگی، تاریخ کتابت: اوائل قرن ۱۲ق. برگ ۴۰۴.

آغاز: به اوج کبریا کو [؟کز] پهلوی عجز است راه آنجا/ سر مویی گر اینجا
خم شوی بشکن کلاه آنجا

جلد تیماج سبز تیره رنگ ضربی فرسوده. ۹×۵/۱۶اس

[۱۸] شکسته نستعلیق (گاه دشوارخوان)، بدون آرایش، تاریخ کتابت:

ربیع الثانی ۱۲۶۹ ق، برگ ۳۲۴.

جلد ضربی سبز رنگ ساخت ماوراءالنهر. ۳۱/۵×۱۷/۵ س.

مولی هادی بن مهدی سبزواری متخلص به «اسرار» (متوفی ۱۲۸۹ م).

(برای چاپهای دیوان او: مشار، فهرست کتابهای چاپی فارسی، ۲/۲۲۶۳؛ برای نسخه‌ها: الذریعة، ۹(۱)/۷۲؛ احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۳/۲۲۲۴-۲۲۲۵)

[۱۹] نسخه ارزشمند هنری، شکسته نستعلیق ممتاز، برگ اول سرلوحه مذهب لاژوردی و طلایی بسیار عالی که در میان آن به خط ممتاز شکسته آمده است: «هو الله سبحانه دیوان غزلیات جناب مستطاب اشرف الحاج حاجی ملا هادی سبزواری رحمه الله». اطراف دو برگ نخست دارای نقش و نگار گل و بوته طلایی و لاژوردی زیبا، متن در جدول مذهب. کتابت: ۱۴ شوال ۱۳۱۲ ق، به دست میرزا ابوالقاسم حسنی یزدی، برگ ۶۴.

آغاز: الا یا ایها الورقی ثری مثنوی اطلعن عنها/ که اندر علم قدسی تورا باشد

نشیمن‌ها.

انجام: چشمت اسرارگر بود آخول/ دو نماید به تو یکی مشغل.

جلد تیماج سرخ رنگ که نو و سالم مانده است. ۱۶×۲۴ س.

خواجه شمس الدین محمد حافظ شیرازی (متوفی حدود ۷۹۳ق)

[۲۰] نسخه ارزشمند هنری، نستعلیق پخته، دو برگ نخست (مقدمه محمد گلندام) دارای سرلوحه زیبای مطلقاً و لازوردی که سخت فرسوده شده است، متن در لوحه مذهب زیبای طلایی، اطراف سطور خطوط دندان موشی، در آغاز قصاید سرلوحه کوچک که میان آن نوشته شده: «قصاید خواجه حافظ»، در آغاز غزلیات، سرلوحه لازوردی بسیار زیبا، متن اشعار در جدول طلایی، میان سطور و ابیات نقش و نگار طلایی. احتمالاً در پایان هر بخش تاریخ کتابت داشته، ولی عمداً محو شده است، تاریخ کتابت به احتمال ۱۶۲۱ق (که به سختی خوانده می‌شود)، از آخر نسخه یک یا دو برگ افتاده است، برگ ۱۸۶.

أَعَاذُ: الا يا ايها الساقى...

انجام: تیر از سر راستی کان راکج دید / دیدی که چگونه جست از خانه او.

جلد لاکى با نقش ابر و باد، در کادر وسط پاره‌ی نقش و نگارهای دیگر ولی

فرسوده شده است. ۱۸×۱۴س.

[۲۱] نستعلیق آمیخته به شکسته، نام کاتب عمداً محو شده است، تاریخ کتابت: ۱۲ ربیع الأول ۱۲۲۴ق، دیوان کامل است و به نظر می‌رسد بسیاری غزلهای مردود و مشکوک را هم داخل کرده است. برگ ۲۶۲. ۱۴×۲۳س.

[۲۲] نستعلیق پخته، برگ نخست دارای سرلوحهٔ لازوردی و طلایی نسبتاً زیبا، کتابت: رمضان ۱۲۴۸ق، قصاید در آغاز، دارای مقدمهٔ محمد گلندام. برگ ۳۰۴.

آغاز (مقدمه): حمد بی‌عَد و سپاس بی‌قیاس حضرت خداوندی را که جمیع.

آغاز: خاموش نشین که وقت خاموشی توست / دم درکش و جام عشق را پُر می‌کن.

جلد تیماج سوختهٔ ضربی کهن. ۵/۱۴×۵/۲۱س

این دیوان فارسی که به خطا به حسین بن منصور حلّاج (مقتول در ۳۰۹ق) نسبت داده شده و منتشر گردیده (بنگرید به: مشار، ۲/۲۲۹۵؛ نامه‌های فروینی به تقی‌زاده، ص ۱۱۹)، ظاهراً از کمال‌الدین حسین خوارزمی (متوفی حدود ۸۴۰ق) است (برای شرحی درباره او: دکتر ذبیح‌الله صفا، تاریخ ادبیات در ایران، ۴/۴۹۱ به بعد؛ درباره دیوانش: احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۳/۲۲۹۹). نگارنده نسخه‌یی از «مقامات» کمال‌الدین حسین خوارزمی، نگاشته یکی از مریدانش، در کتابخانه ملی تاجیکستان (ابوالقاسم فردوسی) از نظر‌گذرانند و تفصیل آن در فهرست آن کتابخانه بیاید.

[۲۳] نستعلیق تحریری، بر برگ اول نوشته: «دیوان منصور»، تاریخ کتابت: ۱۵ جمادی الاولیٰ ۱۳۱۰ق، به دست درویش [کاتب مؤخره‌یی نوشته مشتمل بر برخی مسائل عرفانی و تصوّفی و ستایش از مقام حلّاج و اشعار او. به نظر می‌رسد نسخه را برای چاپ (سنگی؟) آماده کرده‌اند]. برگ ۱۳۷.

آغاز: ای دور مانده از حرم خاصّ کبریا/ سوی وطن رجوع کن از خطّه
خطا [!]

آغاز: که جهان صورت است معنی یار/ لیس فی‌الذّار غیره دّیار.

جلد تیماج سرخ رنگ که نو مانده است. ۵/۱۵×۲۱س.

(برای شرحی از او: مینورسکی، «باباطاهر»، در مجموعه باباطاهر نامه، ص ۱۱۵ به بعد؛ نسخه‌ها: احمد منزوی، فهرست نسخه های خطی فارسی، ۲۸۲۷/۴ - ۲۸۲۸؛ چاپها: باباطاهرنامه، ص ۱۴۵ به بعد).

[۲۴] نسخه نفیس و ارزشمند، نسخ زیبا و پخته، تاریخ کتابت: شب چهارشنبه ۲۰ ذی‌قعدة ۱۳۴۴ق برابر با یازدهم خردادماه ۱۳۰۵ خورشیدی، به دست میرزا محمد علی عبرت مصاحبی نائینی (۱۲۸۵ق - ۱۳۲۱خ) که آثار او، به ویژه مدینه الأدب در تذکره شاعران معاصر، مشهور است و در نوشتن انواع خطوط، به ویژه نسخ، دستی نیرومند داشته است (رجوع شود به: دائرة المعارف فارسی، ۱۶۷۷/۱)۲، ذیل «عبرت».

ورق بُراق ضخیم خاکستری رنگ، برگ ۲۰.

آغاز: تن محنت کشی دیرم خدایا/ دل حسرت چشی دارم خدایا

آغاز: مو از روز ازل طاهر بزادم/ از آن رو و نام باباطاهر هستم

(رقم کاتب: کتبه عبرت مصاحبی فی لیلۃ الأربعاء عشرين شهر ذیقعدة

الحرام من شهر سنة اربع و اربعین و ثلثمائة بعد الألف من الهجرة النبویة مطابق

یازدهم خردادماه جلالی ۱۳۰۵).

جلد تیماج جگری رنگ که نو مانده است. ۲۳×۱۷س.

نام مؤلف معلوم نیست. احتمالاً ترجمه و شرحی است از «عقاید نسفیة» که شروع و ترجمه‌های متعددی به ویژه در منطقه ماوراءالنهر داشته است (برای فهرستی از این آثار نگاه شود به: حاجی خلیفه، ۲/۱۱۴۵-۱۱۴۹).

[۲۵] نسخ تحریری کهن، کلمه «فصل» و زیر برخی سطور خط سرخ، تاریخ کتابت: ماه رمضان ۹۷۸ق، به دست حسین بن حسین البخاری. برگ ۷۷. آغاز افتاده و انجام هم رها شده است.

آغاز موجود: ...نباید کُزّه و کِلْفَت می‌خواهد هم چنانکه از لفظ تسلیم و انقیاد مفهوم می‌شود.

انجام: رواه الترمذی الأصحاب جمع صحب و هو من رأی النبی مؤمناً به سواءً کان فی حال البلوغ أو قبله طال صحبتہ أم لا. ۲۱×۲/۱۶س.

معین الدین محمد زمچی اَسْفِزاری (متوفی پس از ۸۹۹ق)

در تاریخ شهر هرات، مشتمل بر ۲۶ روضه که تألیف آن در اواخر سال ۸۹۹ق به انجام رسیده است. (برای شرح حال نسبتاً کاملی از او و کتاب: دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ۳۳۱/۸-۳۳۳). مشهورترین چاپ، به کوشش محمد کاظم امام (تهران، ۱۳۳۸-۱۳۳۹ش) در ۲ مجلد.

[۲۶] نسخه کهن ارزشمند، نسخ زیبا، متن در جدول مذهب طلائی، عناوین شگرف، تاریخ کتابت: ۸۹۷ق (در حیات مؤلف)، برگ نخست افتاده بوده و آن را بعدها به متن اصلی افزوده‌اند، برگ ۴۲۲.

آغاز (اصل):...یگانه‌ای که از دو حرف کاف و نون سه موالید جماد و نبات و حیوان آفرید.

آغاز: و شرایع دین احمدی و شعار ملت محمدی صلی الله علیه و سلم
تمشیت و تقویت لاکلام یافت.

دارای جلد خاصی که پوشش آن، پارچه‌های رنگارنگ رایج در ماوراءالنهر است و روی آن، بر صفحه‌ی برنجی در نقش و نگار گل و بوته حکا، شده است: «تحفه میرزای بخاری سمرقندی ۱۸۹۲»، این نقش مانند نقوشی است که در ایران بر روی تیغه‌های علم رسم می‌کنند. نسخه از جایی که کتاب باز می‌شود،

یک «بَسْتِ» برنجی زیبا نیز دارد که بر آن نوشته شده است: «تاریخ روضات
الجَنّات فی اوصاف الہرات» ۱۹/۷×۱۲ اس.

محمد بن محمود میر خواند (متوفی ۹۳۰ق)

یک دوره تاریخ عمومی جهان و ایران تا قرن ۱۰ق (احمد منزوی، فهرستواره، ۶۱۹/۱ به بعد؛ فهرست تاجیکستان، ۵۱/۱-۵۴، ۲/۲۲۶؛ فهرست ازبکستان (فارسی)، ص ۶۵-۷۱).

[۲۷] نسخه‌ای عظیم و بسیار مجلل است و می‌توان آن را از واپسین آثار کتاب‌سازی قدیم در ناحیه ماوراءالنهر محسوب داشت. ۳ برگ نخست دارای سرلوحه بزرگ مذهب و لاژوردی، دارای تصاویر مینیاتوری نسبتاً زیبا، متن در جدول مذهب، عناوین و علائم شنگرف، پس از برگ ۳ یک برگ افتاده و بنابراین ۴ برگ لوحه مذهب داشته است. تاریخ کتابت: ۲۲ ذیحجه ۱۳۳۱ق، به دست حاجی میرزا محمد حق نظر از قریه فیض‌آباد در حصار ازتوابع بنخارای شریف، برگ ۲۶۱.

آغاز: زیب فهرست نسخه مفاخر انبیاء عالی مکان و زینت دیباچه مجموعه مآثر سلاطین.

در برگ آخر آمده است که این نسخه در عهد امیر عالم خان در تاریخ ۱۳۳۱ق به هزینه حاجی محمد لطیف قراول بیگی «از جمله خدام خیرخواه و قدردان» وزیر اعظم میرزا نصرالله بی‌کل قوشبیگی تهیه شده است.

جلد مخملی سبز رنگ که روی آن با حروف برجسته مخملی نقش شده است:
«عمل حاجی محمد لطیف». صحاف نسخه: ملأ عبدالخالق در ۱۳۳۷ق.
۳۱×۵۲س.

الغ بیک محمد بن شاهرخ (۷۹۶-۸۵۳ق)

(برای شرح احوالی از او: دانشنامه ادب پارسی، آسیای مرکزی، ۱۳۵؛ برخی نسخه‌ها و شروح و چاپها: الذریعة، ۸۳/۱۲-۸۴؛ نسخه‌ها: احمد منزوی، فهرستواره، ۲۹۴۶/۴ به بعد).

[۲۸] نستعلیق نسبتاً زیبا، دارای جداول گوناگون به رنگ سرخ، خط نسخه دو دست به نظر می‌رسد، تاریخ کتابت ندارد، احتمالاً در اواخر قرن ۱۱ق، برگ ۱۷۲. به مقاله چهارم کتاب ختم می‌شود. ۲۱×۱۴س.

آغاز: تبارک الذی جعل... اما بعد چنین گوید اضعف عبادالله... الغ بیک بن شاه رخ بن تیمور گورکان... که با توزع بال و تکثر اشغال.

عبدالرحیم بلغاری (قرن ۱۲-۱۳ق)

شاید این بلغاری، همان مؤلف تحفة الطالین فی شرح ایات مراد العارین باشد که شرحی است بر کتاب صوفی اللہ یار (احمد منزوی، فهرست نسخه های خطی فارسی، ۳۴۴۳/۵)، و نام کامل او در مأخذ نامبرده این است: عبدالرحیم بن عثمان بن سرمگی ابن قریم بلغاری. مؤلف در هدف از تألیف کتاب می گوید: «القصة چند تن از دوستان... و محبان ذوالأحترام (کذا) این مسکین بی بضاعت را نصب عین ساخته ام کردند که درین باب یگان رساله در سلک تألیف و تدوین درآورد که شیخ و مرید پروری چگونه باید» (برگ ۵ ب). اولین فصل این است: «فصل فی تعریف الشیخ الکامل المکمل...» (۱۶).

از مأخذ کتاب اینهاست: زاد المسافرین، مراد العارین و کشف الرموز. از نیمه های کتاب یکباره زبان کتاب عربی شده است و عربی آن هم بسیار مغلوط و تقریباً غیرقابل فهم است. فهرست نگار اولیه کتابخانه نام آن را «عین الاعتبار» یاد کرده است (نیز بنگرید به: محمد تقی دانش پژوه، نسخه های خطی، دفتر ۸، ص ۵-۶)

[۲۹] نستعلیق آمیخته به نسخ نازیبا، بدون آرایش و یکنواخت، تاریخ کتابت

ندارد، احتمالاً اواخر قرن ۱۳ق. برگ ۴۶.

آغاز: [باقی مانده خطبه عربی کتاب مملو از اغلاط صرفی و نحوی است]

و بعد نموده می‌آید که به خدمت اولی‌الأبصار الناظرین الی هذا الکتاب بعین
الأعتبار مؤلف این رساله.

از آغاز و انجام دست کم یک برگ افتاده است. جلد ندارد. ۱۷×۳/۲۲س.

حکیم ابوالقاسم فردوسی طوسی (متوفی حدود ۴۱۶ق)

[۳۰] نستعلیق تحریری کهن، دو برگ نخست لوحه مذهب لاژوردی و شنگرف زیبا، متن در جدول طلایی، عناوین شنگرف، در اطراف اوراق پاره‌یی اضافات و توضیحات دیده می‌شود، احتمالاً کاتب این حواشی، نسخه را با نسخه دیگری مقابله کرده است، از برگ ۱ ب تا ۱۴ آ مقدمه بایسنغری. تاریخ کتابت ندارد. احتمالاً قرن ۱۱-۱۲ق. برگ ۳۱۰.

آغاز: افتتاح سخن آن به که کنند اهل کمال / به ثنای ملک العرش خدای متعال. مالک الملکی که تدبیر ملک و ملکوت.

انجام (مقدمه):...وفات حکیم فردوسی در شهر سنه ۴۲۶ بود علیه الرحمة.

برگ ۱۴ ب دارای سرلوحه زیبای لاژوردی که این جمله با خط اجازه در میان آن نوشته شده است: «جلد الأوّل من الشاهنامه».

آغاز: به نام خداوند جان و خرد / کزین برتر اندیشه برنگذرد / خداوند جان و خداوند رای / خداوند روزی ده رهنمای.

برگ انجام صدمه دیده است. آخرین فصل از نسخه: «مردن فریبرز و طوس و گیو و بیژن در برف».

آغاز: نگر تا نبندی دل اندر جهان / بیایدت رفتن ابا همراهان. تمام شد این

شاهنامه به مبارکی و فیروزی در احسن زمان و ایمن اوان بعون الملک المّان.

جلد تیماج سوخته که فرسوده شده است. ۳۰×۲۰س.

55

نسخه دیگر

[۳۱] نستعلیق نسبتاً زیبا، عناوین به نسخ و شنگرف، برگ نخست سرلوحه مذهب لاژوردی متوسط، دو برگ دیگر در نقش و نگار مذهب متوسط، متن در جدول چهارستونی مذهب، دارای چندین مجلس مینیاتور متوسط، تاریخ کتابت ندارد، احتمالاً اواخر قرن ۱۲- اوائل قرن ۱۳ق، برگ ۲۶۱.

آغاز: بدین مهرماه کزین روز مهر/ کزین راستی رفت مهر سپهر.
واپسین داستان: «رفتن کیخسرو و باز آمدن لشکر».
جلد لاکه فرسوده با نقش ترنج. ۳۰×۲۰س.

54

نسخه دیگر

[۳۲] نستعلیق آمیخته به شکسته، دارای چند مجلس مینیاتور بسیار متوسط - که به نقاشی آبرنگ بیشتر شباهت دارد - برگهای آخر نسخه مشوش به نظر می‌رسد. تاریخ کتابت: ۱۳۰۵ق. برگ ۲۷۴.

آغاز و انجام افتادگی دارد. اولین سر فصل: «بازگردانیدن کیخسرو و سهراب و زال و رستم و گودرز».

آغاز موجود: چو بینی مرا با سیاوش بهم / ز شرم دو خسرو بمانی دژم.
آخرین سر فصل «گشتاسب» است.

جلد ضربی تیماج سوخته که سخت فرسوده شده است. ۳۲×۲۰ س.

عبیدالله البلغاری (نیمه سده ۱۲ق)

در شرح عوامل در صرف و نحو ادب عرب که بارها طبع شده است، به طریقه سؤال و جواب و می‌گوید کتاب را در ۱۳۹۱ق تألیف کرده است. از مؤلف اطلاعی به دست نیامد. (برای شروح عوامل: احمد منزوی، فهرست نسخه های خطی فارسی، ۲۰۶۳ به بعد).

[۳۳] نسخ آمیخته به نستعلیق، برخی کلمات و عناوین شنگرف، در حواشی برگهای نخست شروحو نوشته شده، ولی ادامه نیافته است. تاریخ کتابت ندارد، اما نباید از تاریخ تألیف چندان دور باشد، برگ ۷۰. آغاز: یا غیاث المستغیثین و یا مجیب المضطربین... و بعد می‌گوید بنده نحیف... عبیدالله البلغاری.

انجام به اندازه یکی دو برگ افتادگی دارد. نسخه بدون جلد. ۱۶×۵/۲۰س.

[۳۴] نسخ آمیخته به نستعلیق، حاشیه‌هایی بر اطراف اوراق در توضیح مطالب متن کتابت شده است، به احتمال بسیار، کاتب همان کاتب نسخه قبلی (28) است. برگ ۷۵.

در انجام افتادگی دارد. ۲/۱۶×۵/۲۴ س.

متن از ابونصر فراهی (متوفی ۶۴۰ق)، به شرح قاضی فصیح بن محمد مشهور به کریم دشت بیاضی (چنانکه در این نسخه آمده است). وی در قرن ۱۰ق زندگی می‌کرده است. احتمالاً پدر او، فصیح الدین صاحب کتابی بوده، در شرح بیست باب تألیف شده به نام امیر علی شیرنویسی (متوفی ۹۰۶ق). شرح نصاب چاپ شده است، از جمله در ۱۲۷۵ق در لکنهو.

(دربارۀ ابونصر فراهی بنگرید: الذّریعة، ۱۴/۱۰۳-۱۰۴؛ علی نقی منزوی؛ «فرهنگهای عربی به فارسی»، مقدمۀ لغت نامۀ دهخدا، ص ۲۹۴ به بعد؛ دربارهٔ دشت بیاضی: آقا بزرگ طهرانی، احیاء الدّائر من أعلام القرن العاشر، ص ۱۹۳؛ نسخه‌ها: احمد منزوی، فهرست نسخه های خطّی فارسی، ۱۹۹۴/۳-۱۹۹۵، ۵/۳۵۰۰-۳۵۰۱).

[۳۵] نستعلیق تحریری، زیر خطوط متن اصلی خطّ شنگرف، به نسخه بر اثر رطوبت و نم صدمه رسیده و غالب اوراق کثیف است. تاریخ کتابت ندارد، احتمالاً اواسط قرن ۱۳ق. برگ ۵۶. [متن از برگ ۹۶ ب آغاز می‌شود، تا پیش از آن، کاتبی بدون ترتیب منتخباتی از آثار فقهی و ادبی گوناگون به تفاریق کتابت کرده است] ۱۴×۲۵س.

آغاز: حمد و ثناء نامحدود و شکر و سپاس... و بعد چنین گوید بندهٔ قاصر... که چون وسیلهٔ وصول.

انجام افتاده است و تا قطعۀ ۳۵ کتاب را شامل می‌شود: «قفش به فتح قاف و سکون فاء و شین معجمه کفش».

شمس‌الدین محمد وحشی بافقی (متوفی ۹۹۱ق)

(دربارهٔ منظومه و شاعر بنگرید: دکتر ذبیح‌الله صفا، تاریخ ادبیات در ایران، ۵(۲)/۷۶۰ به بعد؛ برای نسخه‌ها و چاپها: احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۴/۳۰۲۳-۳۰۲۷).

[۳۶] نستعلیق زیبا، متن در جدول طلایی، دارای ۴ مجلس مینیاتور

متوسط، تاریخ کتابت ندارد، احتمالاً در قرن ۱۲-۱۳ ق، برگ ۳۰.

آغاز: الهی سینه‌ای ده آتش افروز/ در آن دل سینه‌ای وان دل همه سوز.

آغاز: اگرچه صد نوا خیزد ازین چنگ/ چو نیکو بنگری باشد یک آهنگ.

جلد تیماج سرخ رنگ فرسوده، اما ممتاز. ۲/۱۸۱۰س.

عبدالحسین زند(قرن ۱۴ق)

مؤلف فرهنگ مظفری (بنگرید به: احمد منزوی، فهرست نسخه های خطی فارسی، ۳/۲۰۱۱)، ملقب به مؤلف الدوله. وی در آغاز فرهنگ گزیده که فرهنگ فارسی به فرانسه است، می گوید آن را در سال نهم از سلطنت مظفرالدین شاه آغاز کرده و در ذیحجه ۱۳۲۳ق به پایان رسانده است. بعید نیست با فرهنگ مظفری پیوند داشته باشد (شرح حال جامع و مستقلی از او به نظر نرسید، بنگرید به: مشار، فهرست مؤلفین، ۳/۷۳۳).

[۳۷] [۳۸] شکسته نستعلیق ریز (به روش قدیم امین الدوله)، در دو مجلد، دست نویس مؤلف، جلد اول: از آغاز تا حرف ط (برگ ۳۶۸)؛ جلد دوم: از حرف ظ تا ی (برگ ۶۷۰)، شماره مسلسل. تاریخ کتابت: ذی الحجه ۱۳۲۳ق. جلد فرنگی ممتاز، هر دو جلد ۱۳×۵/۲۰س.

[۳۹] نستعلیق پخته، عناوین و علائم شنگرف، دارای مقدمه جامع کلیات، شامل رسائل شیخ، گلستان و بوستان، غزلیات، مضحکات و خبیثیات و رباعیات، متن در حاشیه نیز ادامه یافته است، تاریخ کتابت: ۱۰۱۲ق، ۱۹×۲۹س.

آغاز (مقدمه): سپاس بی‌غایت و ستایش بی‌نهایت آفریدگاری را جلّ جلاله.

[۴۰] نستعلیق تحریری، متن در جدول طلایی و شنگرف، بالای عبارات عربی خطّ شنگرف، شامل مجالس ۵ گانه، گلستان، بوستان، پندنامه، قصاید فارسی، قصاید عربی، ترجیع بند، طیبیات، بدایع، غزلیات قدیم، رباعیات، مفردات، مضحکات و هزلیات، دارای مقدمه جامع دیوان، تاریخ کتابت: دوم شعبان ۱۲۵۴ق، برگ ۲۲۸.

جلد تیماج ضربی سوخته فرسوده. ۱۹/۵×۳۰س.

[۴۱] شکسته نستعلیق، متن در جدول طلایی، عناوین شنگرف، متن در حاشیه نیز ادامه یافته است، نسخه کامل است و آثار برشمرده از کلیات شیخ در نسخه‌های قبلی را شامل می‌شود، ولی مملو از اغلاط املائی و سقطات است، تاریخ کتابت، ۲۶ ربیع‌الثانی ۱۲۸۰ ق، برگ ۲۲۶.

دارای جلد لاک‌ی یا نقش گل و بوته که صدمه دیده است. ۳/۱۷/۵×۲۶/۵ س.

ابومنصور (یا ابونصر) علی بن احمد اسدی طوسی (متوفی حدود ۴۶۵ق).

(برای تفصیل در خصوص شاعر و این منظومه بنگرید به: دائرة المعارف بزرگ اسلامی،

ج ۸/۲۷۴ - ۲۸۳).

[۴۲] نستعلیق تحریری، عناوین به خط اجازه و نسخ به شنگرف، تاریخ کتابت ندارد، احتمالاً در قرون ۱۱ - ۱۲ق، برگ اول صدمه دیده است و پایین صفحه درست خوانده نمی‌شود. در انجام هم به اندازه یک برگ افتادگی دارد. آغاز: سپاس از خدای ایزد رهنمای/ که از کاف و نون کرد گیتی به پای. آغاز: الا تا بود فریزدان از بهر نام/ پذیر از رهی تا شوم شادکام. دارای جلد تیماج سوخته ضربی که احتمالاً متعلق به این نسخه نبوده است. ۲۲/۵×۱۳س.

شیخ اجل مصلح الدین سعدی شیرازی (متوفی حدود ۶۹۰ق)

[۴۳] نسخه نفیس کهن، نسخ زیبای کهنه، در آغاز دارای سرلوحه لاژوردی کوچک و بسمله طلایی به خط اجازه، برخی کلمات مانند «بیت» و «حکایات» به شنگرف، یک ترک زبان میان سطور برخی کلمات را ترجمه یا تفسیر کرده است، متن در جدول شنگرف، تاریخ کتابت: ۱۹ جمادی الأولى ۸۸۳ق، به دست احمد بن اسمعیل در قصبه کماجنه (کذا)، برگ ۱۳۹، برگ دوم افتاده است. آغاز: منت خدای را عزوجل که طاعتش موجب قربتست.

جلد تیماج سوخته که بسیار فرسوده شده است. ۱۵×۱۱س.

نسخه دیگر

83

[۴۴] نستعلیق آمیخته به شکسته، برخی عبارات و سرفصلها شنگرف، عبارتهای عربی به صورت زیرنویس با شنگرف ترجمه و کتابت شده است، تاریخ کتابت:

۱۱۸۱ق، به دست مصطفی بن ملاً ابوبکر بن ملاً اسمعیل التجویبی، برگ ۱۴۳.
جلد تیماج زرشکی رنگ که سخت فرسوده شده است. ۲۰/۵×۱۸س.

51

نسخه دیگر

[۴۵] نستعلیق تحریری، برخی کلمات و عناوین شنگرف، تاریخ کتابت ندارد،
احتمالاً اوائل قرن ۱۴ق، برگ ۱۱۳. نسخه کامل است.
جلد تیماج قهوه‌ای روشن که سخت فرسوده شده است. ۲۰×۱۰/۵س.

مولانا جلال الدین محمد مولوی بلخی (متوفی ۶۷۲ق)

(برای نسخه‌ها بنگرید به: احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۳۱۴۴/۴ به بعد؛ نیز: فهرست تاجیکستان، ۲۸۷/۱-۲۹۴؛ فهرست ازبکستان (فارسی)، ۲۳۲-۲۳۳).

[۴۶] نسخه کهن ارزشمند، نسخ کهنه روشن، سرعنوانها به خطی میان نسخ و اجازه به شنگرف و لاژوردی و طلایی، متن در جدول طلایی، فقط شامل دفتر چهارم تا ششم، در آغاز هر دفتر، سرلوحه لاژوردی و طلایی بسیار زیبا که میان آن با خط اجازه طلایی کتابت شده: المجلد الرابع یا المجلد الخامس یا المجلد السادس. نسخه قطعاً دفترهای قبلی را نیز در همین مجلد داشته، زیرا یک برگ از آخر دفتر سوم در اول نسخه موجود است. در پایان هر دفتر ابیات را به صورت ضربدری نوشته و میان آن نقش مهوری وجود داشته است، ولی آنها را محو و ناخوانا کرده‌اند. شاید کاتب، این نسخه را با نسخه‌های دیگری مقابله می‌کرده، زیرا ابیاتی را در کنار اوراق افزوده و یکجا عدد ابیات افزوده شده در کنار برگ، از ۱۰ بیت افزون است. دل همه جا منقوط نوشته شده است. تاریخ کتابت ندارد، زیرا برگ آخر افتاده است، احتمالاً در اواخر قرن ۸ و اوائل قرن ۹. شماره برگ ندارد.

آغاز موجود: وانکه او نگذاشت کشت و کار را / پُر کند کوری تو انبار را.
انجام موجود: بسترش کردم زیرگ نسترن / کردم او را ایمن از صدمهٔ فتن.
جلد تیماج سرخ رنگ که نو مانده است. ۱۸/۵×۹/۵ س.

(شامل ۴ دیوان (نخستین در متن و ۳ دیگر در حاشیه):

I دیوان امیر خسرو دهلوی (متوفی ۷۲۵ یا ۷۲۸ق)

آغاز (موجود): باز خدنگ شوق ز عشق در آب و خاک ما/ نطع حریف مست شد دام چشم پاک ما.
(برای نسخه‌ها بنگرید به: احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۳/۲۳۱۶ به بعد؛ فهرست ازبکستان (فارسی)، ۲۰۳).

II دیوان سید حسن غزنوی (متوفی ۵۴۸ق): ۱ آ- ۱۲۴ ب.

آغاز (موجود): حسن مرا میسر شد/ چه گله از گرانی سقرم.
(برای نسخه‌ها: فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۳/۲۲۹۷-۲۲۹۸).

III دیوان بساطی سمرقندی (متوفی ۸۱۵ق): ۱۲۵-۱۴۲ آ (ظاهراً یک برگ از آغاز افتاده است).

آغاز (موجود): گهی که بر چمن آن سرو نازنین گذرد/ بهشت و حور که را در دل غمین گذرد.
(برای نسخه‌ها: همان، ۳/۲۲۴۹-۲۲۵۰؛ فهرست تاجیکستان، ۱/۱۷۵؛ شرحی از او در دانشنامه جهان اسلام، ۳/۳۷۸).

IV دیوان خواجه عصمت بخارایی (متوفی ۸۴۰ق): ۱۴۲ آ- ۲۰۷ ب.

آغاز: یا من لک الولاية و الفضل و النعم/ دانای بی‌تعلّم و سلطان بی‌حشم.
(برای نسخه‌ها: منزوی همان، ۳/۲۴۴۴-۲۴۴۵؛ فهرست تاجیکستان، ۱/۱۹۹۱، ۲/۱۰۱؛ شرحی از او

در دانشنامه ادب فارسی، آسیای مرکزی، ص ۶۱۳).

[۴۷] نستعلیق کهن زیبا، متن در جدول زیبای طلایی، همه برگها دارای گوشه با نقش و نگار گل و بوته طلایی زیبا، در میانه غزلیات - کلمه «أیضاً له» با خط اجازه طلایی. تاریخ کتابت: ۸۳۳ق، برگ ۲۰۸. عناوین دیوانها نیز به خط اجازه طلایی. یک یا دو برگ از آغاز افتاده است.

جلد سبز رنگ ساخت ماوراءالنهر. ۱۶/۳×۱۰/۵س

شامل ۴ رساله:

I الرسالة الوضعية (۱ ب - ۱۱۱ آ):

از قاضی عضدالدین عبدالرحمن بن احمد ایجی (متوفی ۷۵۶ق) در علم وضع (شرحی در باب کتاب و مؤلف: حاجی خلیفه، ۸۹۸/۱؛ نیز: خوانساری، روضات الجنات، ۴۷/۵ به بعد).
 آغاز: هذه فائدة أفادها المولى المعظم ينبوع الحكم... عضدالدولة والدين... و هي مشتملة على مقدمة و تنبيه و تقسيم و خاتمة. المقدمة. اللفظ قد وضع لشخص بعينه.

II آداب البحث (۱۲-۱۵ آ)

از همان مؤلف (حاجی خلیفه، ۴۱/۱).
 آغاز: لك الحمد و المنة و على نبیک الصلوة و التحية.

III رساله حرفیه (۱۶ ب - ۲۱ آ)

مؤلف شناخته نیست.
 آغاز: اعلم ان نسبة البصيرة الى محسوساتها و انت اذا نظرت فى المرأة.

[۴۸] نسخ پخته استادانه، اطراف اوراق جای زیاد برای حاشیه نویسی،

چارچوب متن افشان طلایی، تاریخ کتابت: ۱۵ صفر ۹۵۹ق، به دست عبدالخالق
بن حسن جماستانی [= جماستان: دهی از دهستان ناتل، بخش نور]، در تیم
جان [در تويسرکان، شاید: تیم چال در حومه لاهیجان؟]، محل کتابت رساله
سوم: هوسم گیلان، برگ ۲۲. ۱۴/۵×۹س.

نسخه‌ی است که در آن آثار شاعران بزرگ ایران همچون یوسف و زلیخای نظامی گنجوی، فرهاد و شیرین وحشی بافقی و غیره گزیده و کتابت شده است.

[۴۹] شکسته نستعلیق ناپخته، متن در جدول طلایی، دارای ۵ مجلس مینیاتور نسبتاً زیبای کوچک، تاریخ کتابت ندارد، احتمالاً اوائل قرن ۱۲ق، به دست میرزا رضاقلی در شیراز، برگ ۱۹۳.

جلد تیماج سوخته ساده که نسبتاً سالم مانده است. ۱۴/۸×۹س.

شامل دو کتاب:

I نصاب الصبیان

ابونصر فراهی (بنگرید به شماره)

آغاز: همی‌گوید ابونصر فراهی / کتاب من بخوان گر علم خواهی.

II گلستان

شیخ مصلح‌الدین سعی شیرازی (بنگرید: شماره به بعد).

آغاز: منت خدای را عزو جل.

[50] نستعلیق آمیخته به شکسته، عناوین و علائم شنگرف، عبارات عربی

به نسخ معرب، تاریخ کتابت در انجام نصاب: ۱۵ رجب ۱۲۳۶ق، برگ ۴۰۶. از

آخر گلستان یکی دو برگ افتاده است. ۲۱×۱۵س.

شامل ۲ کتاب:

I شجرة طوبى (۱ ب - ۵۸ ب)

از حسين بن عبدالوهاب بافقى سراكانى خراسانى (بنگرید به: احمد منزوى، فهرستواره، ۲۹۷۸/۴) در سعد و نحس ايام.
 آغاز: لوحه نگار صحيفه قلوب مختار از ساعات مسعود در اوقات محمود می‌گردد که ازین اوقات میمنت انطباق.

II [رساله در طب]

از امین‌الدوله (یا احتمالاً خواجه امین‌الدین طبیب) که به دستور ارغون خان (متوفی ۶۹۰، بنگرید به: دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ۶۴۶/۷ به بعد) تألیف شده است، در ۳۴ باب.
 (برای تفصیل بنگرید به: احمد منزوى، فهرست مشترک، ۶۱۴/۱).

آغاز: چون حکم جهان مطاع پادشاه روی زمین ارغون خان... انکاء یافت که بنده
 کمترین امین‌الدوله والدين ریاحی.

[۵۱] نسخ و اجازة نسبة زیبا، برای کتاب I جدول‌کشیهای دقیق و منظم،
 عبارتهایی به سنگرف، تاریخ کتابت: ۱۲۴۵ق، برگ ۷۴. ۱۹/۵×۲۹س.

شامل ۲ دیوان:

I دیوان محمد طاهر غنی (متوفی ۱۰۷۹ق): ۱ ب - ۱۷۲. آ.
گرد آوردهٔ ملّامسلم شاگردش (بنگرید به: احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطّی، ۲۴۵۴/۳ - ۲۴۵۵؛ فهرست تاجیکستان، ۲۰۱/۱ - ۲۰۲، ۱۰۲/۲).

آغاز (مقدمه): ای ذات تو سر دفتر افراد وجود...قادری که گل‌های رنگین معانی در زمین سخن.
آغاز (دیوان): جنونی کو که از قید خرد بیرون کشم پا را.

II دیوان مظهر دهلوی (متوفی ۱۱۹۵ق): ۷۹ ب - ۱۲۱ ب.
(بنگرید به: همان، ۲۵۳۴/۳؛ فهرست تاجیکستان، ۲۱۵/۱).

آغاز: الهی نزد بر وی گران خواب بخت ما [کذا] / با آنکه گریه داد به سیلاب رخت ما.

[۵۲] نستعلیق تحریری، متن در جدول رنگی، تاریخ کتابت: ۱۲۵۶ق، به

دست قاضی میرخجندی، برگ ۱۲۲.

جلد ضربی با تلافی رنگ ساخت ماوراءالنهر. ۲۴/۵×۱۵/۵س.

شامل ۳ اثر از آثار شیخ سعدی:

I بوستان (۱ ب - ۹۲ ب).

II گلستان (۱۶۳-آ. ۹۳-آ).

III بدایع (۱۶۵-آ. ۱۹۳-آ).

[۵۳] نسخ با عناصری از شکسته نستعلیق، عناوین و علائم شنگرف، کاتب احتمالاً فارسی درست نمی‌دانسته است، در اطراف اوراق حاشیه‌نویسی از کاتب و ناشناس. تاریخ کتابت: ۱۸۴۰م [۱۲۵۶/ق]، به دست برهان الدین بن ملأ نصرالدین در قریه اوری در مدرسه عبدالقادر در قارشی، برگ ۱۶×۲۳س.

شامل ۲ کتاب:

I بهارستان (۳ ب - ۵۸ ا):

عبدالرحمن بن احمد جامی (متوفی ۸۹۸ق) به روش گلستان سعدی، در ۸ روضه.
(برای نسخه‌ها بنگرید به: احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطی - ۳۵۳۵/۵ به بعد).

آغاز: چو مرغ امر ذی بالی زا آغاز... هزار دستان حمد و ثنا از زبان مرغان بهارستان.

II [رساله عرفانی] (۱۵۹-آ-۱۵۶ ب):

رساله‌یی ست عرفانی به همان سبک گلستان و بهارستان که با فحص شدید نام رساله و مؤلف آن معلوم نشد. در آغاز نسخه یک روس آن را «سواد نامه» خوانده که رساله‌یی به این نام یافت نشد. احتمالاً کاتب عمداً بخشهایی از رساله را که مؤلف به نام خود یا عنوان کتاب، اشاره کرده بوده، ننوشته است.

آغاز: سپاس بی قیاس موجودی را که صفای باطن عارفان پرتو وجود اوست و سیمای ظاهر مصلیان.

[۵۴] نستعلیق تحریری، آمیخته به شکسته، عناوین و علائم شنگرف،

تاریخ کتابت: (I) صفر ۱۲۵۶ق، (II) ۱۳ صفر ۱۲۵۵ق. ۲۶×۱۵/۵س.

شامل ۴ کتاب:

I چهل حدیث

عبدالرحمن جامی (متوفی ۸۹۸ق)

آغاز: اما بعد این چهل کلمه است از کلماتی که به نظم فارسی ترجمه کرده می‌آید.

II حدیث نوروزی

از ناشناس.

آغاز: حمد و سپاس مرخالقی را که جهان را به نیکوترین وجوه آراست.

III یوسف و زلیخا

عبدالرحمن جامی

(بنگرید به شماره ۶۰).

IV رساله انشائیه

از ناشناس، در طرزنامه نگاری با نمونه‌هایی از منشآت گوناگون.

آغاز: حمد خدایی است که از کلک کن بر ورق باد نویسد سخن حمدی که منشیان... اما بعد بر ضمائر

نکته‌سنجان.

[۵۵] (I) نستعلیق تحریری، احادیث به نسخ، تاریخ کتابت: ۲۵ ربیع الثانی ۱۲۶۸ق، به دست قاضی ابونعیم در بخارا (II)؛ به خط همان کاتب، در اواخر ربیع الآخر ۱۲۶۸ق؛ (III) از همان کاتب، عناوین شنگرف، در اواخر نسخه کتابت رها شده است؛ (IV) در ۴ شعبان ۱۲۷۲ق، به دست ملّا عبدالوّهّاب. برگ ۱۹۶ (شماره مسلسل ندارد) ۲۵×۱۸س.

شامل ۲ اثر از یک شاعر:

I جمشید و خورشید (۶ ب - ۱۹۵ آ):

از سلمان ساوجی (متوفی ۷۷۸ق)، به نام سلطان اویس در جمادی‌الثانی ۷۶۳ق، داستان جمشید فرزند پادشاه چین و خورشید رومی و مهرباب مرد بازرگان (برای نسخه‌ها بنگرید به: احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطی، ۲۷۴۲/۴ - ۲۷۴۳؛ فهرست تاجیکستان، ۷۷/۲؛ نیز: دکتر ذبیح‌الله صفا، تاریخ ادبیات در ایران، ۳(۲)/۱۰۰۴ به بعد).

آغاز:

II فراق نامه (۹۶ ب - ۱۳۶ آ):

از همان شاعر (برای تفصیل نگاه شود به: صفا، همان، ۳(۲)/۱۰۱۴) درباره‌ی دوستی سلطان اویس و بیرامشاه فرزند خواجه مرجان. در نسخه نام مثنوی «ملک و محبوب» یاد شده است (برای نسخه‌ها بنگرید به: منزوی، همان، ۳۰۱۹/۴ - ۳۲۰).

آغاز:

[۵۶] نستعلیق زیبا، دو برگ اوّل در نقش و نگار گل و بوته و سرلوحه

شنگرف و لاژوردی زیبا، متن در جدول طلایی، عناوین شنگرف و در نقش گل و بوته مذهب و طلایی، تاریخ کتابت: سنه ۱۰۸۰ق، به دست محمد بقای بخاری (در برگ اوّل کاتبی دیگر تذکر داده که نسخه به خطّ این کاتب مشهور است: خواجه ابوالبقای بخاری). آرایش و تذهیب از: محمد صالح خواجهم. نام کاتب در پایان بخش عمداً پاک شده است. برگ ۱۳۶.

از جلد نسخه، فقط بخشی از سمت راست باقی مانده است.

۲۲/۵×۱۴/۵س.

ابوالفیض فیضی فیاضی اکبر آبادی (متوفی ۱۰۰۴ق)

یکی از منظومه‌های پنج‌گانه اوست که در برابر مخزن الأسرار نظامی گنجوی سروده شده است

(برای تفصیل نگاه شود به: صفاء، تاریخ ادبیات در ایران، ۵(۲)/۸۳۸ به بعد؛ برای نسخه‌ها بنگرید: به احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۴/۳۱۹۸).

[۵۷] نستعلیق زیبای کهن، در آغاز سرلوحه نقاشی شده متوسط، متن در جدول طلائی، دارای ۵ مجلس مینیاتور نسبهٔ زیبا، تاریخ کتابت: ۹۸۹ق، برگ ۳۸.

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم / گنج ازل راست طلسم قدیم... اما بعد این ذره چیزی است از ریگ بیابان خیال که سراب جهان معنی است. انجام: بادا همیشه تا به بقایش مُراد خود / از آفریدگار تعالی برآورم. جلد لاک‌ی با نقش مجلسی، دور و بر تصویر روی جلد ابیات فارسی، که فرسوده بوده و بعدها تعمیر شده است. ۱۴×۵/۲۰س.

نامه‌های شیخ احمد سرهندی فاروقی مجدّد الف ثانی (متوفی ۱۰۳۴ق)

گردآوری محمد بدخشی طالقانی در ۱۰۲۵ق، شامل ۳ دفتر (برای تفصیل نگاه شود دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ۴۸/۷ - ۵۹، برای نسخه‌ها: احمد منزوی، فهرست نسخه های خطّی فارسی، ۱۴۳۵/۱)۲ - ۱۴۳۶).

[۵۸] نستعلیق تحریری نازیبا، عناوین مکتوبات شنسگرف، تاریخ کتابت ندارد، احتمالاً قرن ۱۳ق، فقط تا مکتوب ۵۸ را دربردارد، برگ ۶۸. [از برگ ۶۷ آ به بعد، رساله‌یی فقهی آمده که میان آن افتادگی بسیار دارد و آغاز و انجام هم افتاده است. بعید نیست ترجمه یا شرح بر کتاب هدایة باشد] ۲۶/۸×۲۵س. آغاز: اما بعد نموده می‌آید که این دفتر اوّل است از مکتوبات قدسی آیات حضرت.

ابوحامد فرید الدین محمد عطار نیشابوری (حدود ۶۱۸ق)

[۵۹] نستعلیق تحریری، متن در جدول رنگی، سرعنوانها شنگرف، تایخ

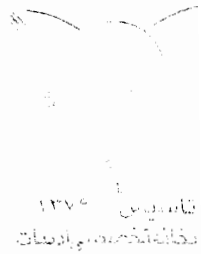
کتابت: ۱۲۲۵ق، برگ ۱۸۲.

آغاز: آفرین جان آفرین پاک را / آن که جان بخشید مشت خاک را.

انجام: گفت عطار از همه مردان سخن / کز تو مردی تا به خیرش یاد کن.

برگ اول صدمه دیده و به بسیاری از اوراق نسخه نیز رطوبت رسیده است.

جلد ضربی ساخت ماوراءالنهر. ۲۳×۱۷س.

عبدالرحمن بن احمد جامی (متوفی ۸۹۸ق)

سروده ۸۸۹ق، یکی از مثنویهای پنج‌گانه او به نام «هفت اورنگ» (برای تفصیل نگاه شود به: دکتر صفا، تاریخ ادبیات در ایران، ۳۴۷/۴ به بعد؛ برای نسخه‌ها: احمد منزوی، فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۳۳۳۱/۴ به بعد؛ فهرست تاجیکستان، ۳۰۹/۱ - ۳۱۰).

[۶۰] نسخه بسیار نفیس و هنری، نستعلیق بسیار زیبا و استادانه، دو برگ نخست دارای دو لوحه لائوردی و شنگرف بسیار زیبا و هنری، در متن نسخه عناوین در نقش و نگار مذهب لائوردی و طلائی، دارای ۱۰ مجلس مینیاتور استادانه، اوراق همگی افشان شده، تاریخ کتابت: ۳ ربیع الأول ۹۶۶ق، به دست محمد حسین الحسینی «به موضع زرسک من اعمال ولایت جام حمیت عن الآفات الأیام» (کذا!!)، برگ ۱۸۲.

آغاز: الهی غنچه امید بگشای گلی از روضه جاوید بنمای.

انجام: زبان را گوش خامشی ده/که هست از هر چه گویی خامشی به.

کسی در ۱۸۱۸ میلادی به زبان فرانسه توضیحاتی درباره مؤلف و اهمیت نسخه نوشته و به اول آن افزوده است.

جلد روغنی فرسوده با نقش گل و بوته. ۲۳/۵×۱۵س.